

An Explanation of the Comforting and Comfort Eliminating Factors of the Family in the Quran*

Salman Nemati^۱

Masoud Jan Bozorgi^۲

Muhammad Mehdi Safouraei^۳

Abstract

Relaxation is one of the most important functions of the family and the Quran, as a comprehensive and eternal instruction of human life, has teachings on the relaxation of the family system. The aim of the present study was to design an explanation of the factors that calm and relax the family based on the Quran by descriptive-analytical method. For this purpose, all verses of the Quran and words and teachings related to the factors of family relaxation in verses and hadiths were studied in several stages. After analyzing the data, ۲۴۲ open source ۴۵ sub-factors and ۱۳ main factors (being cloth of spouses for each other, kindness, friendliness, mercy, good company, border management, providing basic needs, economic openness, gender's differentiation in roles, referral to a professional and committed consultant, mental and emotional development, mental health and faith) were identified as some of which are the underlying and grounding factors and others as the factors that reveal family relaxation. Couple creation and gender distinction through mental and emotional development and mental health cause spouses to be properly in their role, manage the family economy and boundaries, and provide minimal comfort by providing the basic needs of the family. At a higher level, when spouses are clothing for each other and cover each other's sexual and emotional needs, they experience a higher level of peace and love for each other, and with good fellowship, they build relationships based on kindness and mercy and with peace. At a higher level, the faith in God will provide deeper peace for the family.

Keywords: Model, Family, Family Comfort Providing Factors, Family Comfort Eliminating Factors, Quran.

*. Date of receiving: ۱۵, June, ۲۰۲۱, Date of approval: ۱۱, October, ۲۰۲۱.

^۱ - PhD Candidate, Quran and Science (Psychology) Al-Mustafa International University (salman.n@chmail.ir)

^۲ -Associate Professor, Research Institute of Hawzeh and University (psychjan@gmail.com)

^۳ -Associate Professor of Al-Mustafa International University(safurayi@gmail.com)

تبیین عوامل آرامش‌زا و آرامش‌زدای خانواده در قرآن*

سلیمان نعمتی^۱ - مسعود جان بزرگی^۲ - محمدمهدی صفورایی^۳

چکیده

آرامش بخشی از مهمترین کارکردهای خانواده است و قرآن، به عنوان دستورالعمل جامع و جاودانه زندگی بشر، در زمینه آرامش بخشی نظام خانواده آموزه‌هایی دارد. پژوهش حاضر با هدف طراحی تبیین عوامل آرامش‌زا و آرامش‌زدای خانواده براساس قرآن با روش توصیفی - تحلیلی انجام شد. بدین منظور همه آیات قرآن و واژگان و آموزه‌های مرتبط با عوامل آرامش خانواده در آیات و روایات، طی چند مرحله مورد مطالعه قرار گرفت. پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها، ۲۴۲ کد باز ۴۵ زیرعامل و ۱۳ عامل اصلی (لباس بودن همسران برای یکدیگر، انس، مودت، رحمت، حسن معاشرت، مدیریت مرزها، تأمین نیازهای اولیه، گشایش اقتصادی، تمایز نقش‌های جنسیتی، مراجعه به مشاور متخصص و متعهد، رشد عقلی و عاطفی، سلامت روانی و ایمان) شناسایی شد که برخی از عوامل به‌عنوان عوامل زمینه‌ساز و دسته‌ای دیگر به‌عنوان عوامل آشکارساز آرامش خانواده هستند. خلقت زوجی و تمایز جنسیتی با واسطه رشد عقلی و عاطفی و سلامت روانی موجب می‌شود که همسران به درستی در نقش خود قرار گیرند، اقتصاد و مرزهای خانواده مدیریت شود و با تأمین نیازهای اولیه خانواده آرامش حداقلی فراهم گردد. در سطحی بالاتر وقتی همسران لباس یکدیگر باشند و نیازهای جنسی و عاطفی یکدیگر را پوشش می‌دهند، آرامش سطح بالاتری را تجربه می‌کنند و به هم انس می‌گیرند و با حسن معاشرت روابطی مبتنی بر مودت و رحمت و همراه با آرامش را تجربه می‌کنند. در سطحی بالاتر ایمان به خدا، آرامش عمیق‌تری را برای خانواده فراهم خواهد کرد.

کلمات کلیدی: الگو، خانواده، عوامل آرامش‌زای خانواده، عوامل آرامش‌زدای خانواده، قرآن.

* تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۲۵ و تاریخ تایید: ۱۴۰۰/۰۷/۱۹ .

۱ - دانشجوی دکتری قرآن و علم گرایش روان شناسی جامعه المصطفی العالمیه (نویسنده مسئول) (salman.n@chmail.ir)

۲ - دانشیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه (psychjan@gmail.com)

۳ - دانشیار جامعه المصطفی العالمیه (safurayi@gmail.com)

مقدمه

خانواده، به‌عنوان یکی از مهمترین نهادهای جامعه منبعی برای تامین آرامش آدمی است. آرامش و اطمینانی که برای انسان در محیط خانواده ایجاد می‌شود، در هیچ جایی حاصل نمی‌شود و محیط آن، امن‌ترین و رضایت‌بخش‌ترین بستر برای ارضای نیازهای روانی است (صادقی و همکاران، تدوین مدل خانواده سالم به روش پژوهش آمیخته اکتشافی، ۱۳۹۳: ۱؛ خدادی سنگده، اسایی شاخص‌های سلامت خانواده و ارائه مدل خانواده سالم مبتنی بر بافت فرهنگی-اجتماعی، ۱۳۹۳: روشنی، تبیین آرامش زنان در زندگی مشترک: مطالعه‌ای کیفی با رویکرد نظریه مبنایی، ۱۳۹۶: ۱۰ و ۱۱، سالاری‌فر، خانواده در نگرش اسلام و روان‌شناسی، ۱۳۹۵: ۵۴). همچنین آرامش‌بخشی و سلامت خانواده، عامل تاثیرگذاری در سلامت، رشد، پیشرفت و شکوفایی خانواده و اعضای آن است (صادقی، تدوین مدل خانواده سالم به روش پژوهش آمیخته اکتشافی، ۱۳۹۳: ۱؛ خدادی سنگده، اسایی شاخص‌های سلامت خانواده و ارائه مدل خانواده سالم مبتنی بر بافت فرهنگی-اجتماعی، ۱۳۹۳: ۱۲؛ روشنی، تبیین آرامش زنان در زندگی مشترک: مطالعه‌ای کیفی با رویکرد نظریه مبنایی، ۱۳۹۶: ۶-۷؛ محمدی‌ری‌شهری، تحکیم خانواده از منظر قرآن و حدیث، ۱۳۹۵: ۱۶).

تاثیرگذاری خانواده بر سلامت، بهداشت و آرامش روان افراد و جامعه به قدری قابل توجه است که سالانه تعداد زیادی تحقیق و تالیف در زمینه شناخت مشکلات خانوادگی و چاره‌جویی برای آنها انجام می‌گیرد. انگیزه اصلی از انجام حجم وسیعی از این تحقیقات پاسخ به این سوال بوده است که عوامل موثر بر سلامت، آرامش، کارآمدی، رضایت و دوام رابطه زناشویی و افزایش سازگاری در رابطه زن و شوهر کدامند؟ عوامل تنش و ناآرامی نظام خانواده چیست‌اند؟

در منابع اسلامی، قرآن، کتابی منسجم، بدون تحریف و تردید و جامع در بیان نیازمندی‌های فردی و اجتماعی انسان است («وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ» (نحل/۸۹) «مَا فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ» (انعام/۳۸)؛ «وَكُلُّ شَيْءٍ فَصَلَّنَا تَفْصِيلاً» (اسراء/۱۲)؛ جوادی‌آملی، تفسیر تسنیم، ۱۳۸۹: ۹۷). این کتاب به عنوان منبع و حیاتی قدسی ضمن تبیین استعدادهای انسان، الگویی از باورها، بینش‌ها و رفتارها را تبیین می‌کند که بر اساس نیازهای فطری انسان شکل گرفته‌اند. این الگو با ارائه برنامه‌های منسجم فردی و اجتماعی می‌تواند به‌مثابه اصلی‌ترین عامل در تامین آرامش و بهداشت روانی فرد و جامعه نقش‌آفرینی کند. از نظر منابع اسلامی، ازدواج موفق و شروع رابطه زناشویی قادر است بسیاری از نیازهای روانی و جسمی را در محیط امن خانواده بارور سازد و بر سلامت و بهداشت

روانی افراد تاثیر مثبتی داشته باشد. مهم ترین نیازی که در پرتو تشکیل خانواده، برآورده و تأمین می گردد، نیاز به آرامش و امنیت خاطر است.

«وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ» (۲۱/ روم)؛ «و از نشانه های خداوند اینکه از [نوع] خودتان همسرانی برای شما آفرید تا بدانها آرام گیرید، و میانتان دوستی و رحمت نهاد.»

آرامش بخشی از مهمترین کارکردهای خانواده است و قرآن، به عنوان منبعی جامع در بیان نیازمندی های فردی و اجتماعی انسان، در زمینه آرامش بخشی نظام خانواده آموزه های فراوانی دارد. پژوهش حاضر قصد دارد، عوامل آرامش زا و آرامش زدای خانواده بر اساس قرآن را به دست آورده و تبیینی از روابط این عوامل با یکدیگر ارائه کند. به همین دلیل در این پژوهش آیات و روایات مرتبط با موضوع استخراج و بعد از کدگذاری و مقوله بندی و ارائه به نخبگان متخصص به عنوان عوامل آرامش زا و آرامش زدای خانواده ارائه و روابط این عوامل را تبیین نماید.

آرامش خانواده که مفهوم مورد پژوهش در این تحقیق است، مفهومی است برگرفته از آیات قرآن که ماهیتی روان شناختی دارد. «سکن» در لغت به معنای استقرار و ثبات در برابر حرکت است و این شامل استقرار و ثبات مادی، معنوی، ظاهری و باطنی می شود که به آرامش روان آدمی و رفع نگرانی، اضطراب و تشویش از او رهنمون می شود. اما مقصود از آرامش خانواده در این پژوهش میزان آرامش بخشی نظام خانواده است. یعنی خانواده به عنوان یک نظام، چگونه و در اثر چه روابط، عوامل، و سازوکارهایی خاصیت آرامش بخشی برای اعضای خود پیدا می کند. به عبارت دیگر چه عواملی و چگونه نظام خانواده را برای اعضای آن آرامش بخش می کنند؟

بنابراین سوال اصلی در پژوهش حاضر، این است که، عوامل آرامش زا و آرامش زدای خانواده بر اساس قرآن کدام هستند؟ و رابطه این عوامل با یکدیگر چگونه تبیین می شود؟

در ایران و در بین پژوهش هایی که در راستای بومی سازی و اسلامی سازی علوم انسانی در زمینه خانواده صورت گرفته است، صفورایی (صفورایی)، شاخص های خانواده کارآمد از دیدگاه اسلام و ساخت پرسشنامه آن، (۱۳۸۸) "پرسش نامه سنجش کارآمدی خانواده بر اساس شاخص ها و ویژگی های استخراج شده از منابع معتبر اسلامی" را تدوین نمود و نشان داد، سه شاخص اصلی بینشی، اخلاقی و حقوقی برای سنجش خانواده کارآمد وجود دارد. در این پژوهش آرامش خانواده بصورت مستقل مورد پژوهش قرار نگرفت؛ اما بیان شده که وقتی اعضای خانواده به اعتقادات دینی پایبند باشند، حقوق و

اخلاق اسلامی را رعایت نمایند، زمینه کشف و پرورش قابلیت‌ها و توانایی‌های آنان در ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری فراهم خواهد شد و در نتیجه چنین خانواده‌ای کارآمد خواهد بود. صادقی (صادقی و همکاران، تدوین مدل بومی خانواده سالم و بررسی تأثیر آموزش مبتنی بر این مدل بر سلامت خانواده، ۱۳۹۲)U (مدل بومی خانواده سالم را تدوین نمود. در بخش کیفی این پژوهش، با بررسی نظر خانواده درمانگران، تحقیقات پیشین و زوج‌های موفق و مثلث سازی بین آنها شاخص-هایی برای سلامت خانواده کشف شد. یکی از شاخص‌های خانواده سالم از نظر خانواده درمانگران، امنیت و آرامش در خانواده بود. بستان (۱۳۹۲)، مدل ثبات خانواده را تدوین نمود. برحسب این مدل تأمین نیازهای فطری همسران، عامل اصلی ثبات خانواده است و مجموعه‌ای از عوامل با واسطه نیز در چهار محور ویژگی‌های فردی، ویژگی‌های ساختاری خانواده، زمینه‌های تشکیل خانواده (در مراحل رشد همسران و در مرحله همسرگزینی) و عوامل اجتماعی (آموزش، تربیت دینی و اخلاقی جامعه، بسترسازی اجتماعی، بسترسازی قانونی، حمایت اجتماعی و نظارت اجتماعی) تأثیر گذار بر ثبات خانواده هستند. در این پژوهش نیز بصورت مستقل آرامش مورد بررسی قرار نگرفته است. افراسیابی (۱۳۹۴) تحقیقی پیمایشی با هدف تعیین عوامل مرتبط با احساس امنیت در فضای خانواده انجام داد و نتیجه گرفت که رابطه معناداری بین احساس امنیت در فضای خانواده با میزان دین‌داری، رضایت از زندگی، امکانات زندگی، انحرافات اجتماعی، روابط اجتماعی، تحصیلات والدین و درآمد خانواده وجود. جان‌بزرگی (جان‌بزرگی، اثر خانواده در مانگیری سیستمی معنوی بر رضایت زناشویی و کنش‌وری خانواده، ۱۳۹۵)، با ارائه الگویی با عنوان خانواده درمانی سیستمی معنوی، اثرگذاری این الگو را که مبتنی بر مکانیزم مهر و قدرت است بر آرامش اعضای خانواده مورد ارزیابی قرار داد. قماشچی و معارف (۱۳۹۵) نیز در پژوهشی با عنوان عوامل آرامش خانواده در سبک زندگی امام علی (علیه السلام) و حضرت فاطمه (علیها السلام) با نگاهی اجتماعی و تکیه بر روش داده کاوی متون و تحلیل اسناد موجود در خصوص سبک زندگی حضرت علی (ع) و حضرت فاطمه (س)، مولفه‌های آرامش خانوادگی احصاء و تبیین نمودند. که این عوامل عبارت بودند از: حاکم ساختن روحیه‌ی بندگی در خانواده، اطاعت از همسر، حفظ اقتدار همسر، تأمین آسایش جسمی و روحی همسر، تأمین نیازهای جنسی همسر، حفظ احترام همسر و توجه به او، مدیریت خانواده، حفظ مال و حقوق، تأمین سلامت و بهداشت خانواده، تنظیم روابط و تعاملات خانواده، ایجاد مودت و ابراز محبت. البته این پژوهش الگویی از عوامل آرامش‌زا و آرامش‌زدای خانواده ارائه و رابطه بین این عوامل را تبیین نکرده

است. روشنی (روشنی، تبیین آرامش زنان در زندگی مشترک: مطالعه‌ای کیفی با رویکرد نظریه مبنایی، ۱۳۹۶) نیز در یک مطالعه کیفی، آرامش زنان در زندگی زناشویی را تبیین نمود. در این پژوهش، با شصت نفر از زنان مصاحبه شد و اطلاعات با روش نظریه برخاسته از داده‌ها تحلیل شد که نتیجه آن استخراج پانزده مقوله محوری و تبیین فرایند تجربه آرامش در زندگی زناشویی بود. مقوله‌های محوری به‌عنوان عوامل آرامش همسران (زن) عبارت بودند از: تأمین نیازهای جنسی، تأمین نیاز عاطفی، حامی و تکیه‌گاه بودن همسر، نگرش صحیح به ازدواج و زندگی زناشویی، همراهی، همدلی و همیاری همسران با یکدیگر، نگرش توحیدی، پذیرش و ایفای نقش صحیح نقش‌های محوله در زندگی زناشویی، انتخاب درست همسر، خودخواهی و منیت نداشتن، قناعت و شکرگذاری، به ثبات رسیدن زندگی با ازدواج، درک و توجه همسران نسبت به یکدیگر. در این پژوهش نیز تنها عوامل آرامش یک همسر (زن) بررسی شده و آن هم بر اساس نظر نمونه‌ای از جامعه زنان شهر تهران انجام گرفته و بر اساس قرآن این عوامل استخراج نشده و همچنین الگویی از این عوامل ارائه نشده است.

تا جایی که ادبیات پژوهش بررسی شد اغلب پژوهش‌های مذکور بصورت مستقیم و به‌عنوان یک موضوع مستقل به عوامل آرامش‌زا- آرامش‌زدای خانواده پرداخته‌اند. اگر چه در برخی از پژوهش‌ها عوامل سلامت، کارآمدی و ثبات خانواده تبیین شده ولی مفهوم آرامش خانواده عوامل آرامش‌زا- آرامش‌زدای خانواده مورد بررسی قرار نگرفته و تبیینی از رابطه این عوامل ارائه نشده است. برخی از پژوهش‌ها نیز که عوامل آرامش را بررسی کرده‌اند درباره آرامش زن به تنهایی بوده‌اند و تبیینی از رابطه این عوامل ارائه نکرده‌اند. در برخی دیگر از پژوهش‌ها نیز هر چند عوامل آرامش خانواده بررسی شده ولی محدوده بررسی آیات قرآن نبوده است و جنبه‌های روان‌شناختی این عوامل، روابط این عوامل و تبیینی از رابطه این عوامل ارائه نشده است. علاوه بر اینکه در پژوهش‌هایی که بر اساس منابع و مبانی اسلامی درباره رضایت، آرامش، سلامت و کارآمدی خانواده صورت گرفته غالباً رابطه بین عوامل و مولفه‌ها کشف نشده است و تبیینی از رابطه این عوامل با یکدیگر ارائه نکرده‌اند. از سوی دیگر با توجه به اینکه هر کدام از نظریه‌ها و مدل‌های ارائه شده در مورد خانواده سالم، کارآمد و با ثبات، غالباً یا در غرب انجام شده یا برگرفته از مفاهیمی است که در فرهنگ دیگر شکل گرفته و بسته به فرهنگ موجودشان و مبانی نظری و تبیین‌های خاص خود از خانواده تدوین شده‌اند، ضرورت دارد مدلی بر اساس مبانی قرآنی طراحی شود.

تاکید پژوهش‌های قبلی بر تاثیر غیرقابل انکار کیفیت روابط خانوادگی، سلامت و آرامش بخشی

خانواده بر سلامت و آرامش اعضای خانواده و موفقیت ازدواج و زندگی خانوادگی، عدم تصویر روشن از مفهوم سکون و آرامش خانواده، فقدان دانش در حوزه عوامل موثر بر آرامش بخشی نظام خانواده، و عدم وجود تبیینی از رابطه این عوامل با یکدیگر و ظرفیت آموزه‌های اسلامی خصوصاً قرآن برای ارائه تبیین در این زمینه، دلیل انجام پژوهش حاضر بود. با توجه به این نکات و با مطالعه منابع اسلامی خصوصاً قرآن، این پژوهش در پی مفهوم‌شناسی و تبیین و یافتن عوامل آرامش خانواده برگرفته از قرآن است چرا که به نظر می‌رسد بر اساس آیات قرآن می‌توان عوامل آرامش خانواده را استخراج و تبیینی از رابطه این عوامل با یکدیگر ارائه داد.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر از جمله روش‌های توصیفی-تحلیلی به شمار می‌رود؛ روشی که داده‌های متنی از طریق تجزیه و تحلیل و با فرایندهای کدبندی، طبقه‌بندی نظام‌مند و طراحی الگوهای شناخته شده خلاصه و ارائه می‌شوند (ایمانی و نوشادی، تحلیل محتوای کیفی عیار پژوهش در علوم انسانی، ۱۳۹۵). در قسمت تحلیلی نیز از نوع تحلیل محتوا است. در روش تحقیق تحلیل محتوا اطلاعات خلاصه شده تا به مفاهیم اصلی دست یابند و ارتباط بین مفاهیم و همچنین الگو و حیطه‌های جزئی‌تر به روش منطقی تقسیم و استنباط می‌شود (تبریزی، تحلیل محتوای کیفی از منظر رویکردهای قیاسی و استقرایی، ۱۳۹۳).

بنابراین در پژوهش حاضر، آیات قرآن در مورد عوامل آرامش‌زا و آرامش‌زدای خانواده به صورت توصیفی جمع‌آوری و سپس این محتوا مورد دسته‌بندی، تلفیق و تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. لذا مطالعه حاضر در صدد است با روش توصیفی تحلیلی، عوامل آرامش خانواده را از قرآن استخراج و تبیینی از رابطه عوامل آرامش خانواده با یکدیگر ارائه دهد. بعد از مفهوم‌شناسی "آرامش خانواده" و مشخص شدن "عوامل آرامش خانواده در قرآن" بعنوان واحد تحلیل محتوا، آیات و روایاتی که مرتبط با آرامش خانواده تشخیص داده شده‌اند بعد از سه بار مطالعه کامل قرآن و همچنین جستجوی کلید واژه‌های مرتبط با خانواده و آرامش در قرآن (مثل؛ اهل، زوج، ازواج، اولاد، اب، ام، رجل، امرأه، سکون، اطمینان، سبات، لباس، موده، رحمه، عاشروهن بالمعروف، حکم، نشوز، قوام، قانت و...) جمع‌آوری و برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوا استفاده شد.

مراحل انجام پژوهش (پژوهش‌های مبتنی بر متون اسلامی):

الف) تعیین موضوع و واژه شناسی
ب) جمع آوری داده و نمونه گیری نظری
ج) تجزیه و تحلیل داده ها و اطلاعات

مهم ترین بخش پژوهش هایی که بر اساس روش تحلیل محتوا به ظهور می رسند، چگونگی تجزیه و تحلیل داده هاست. اگر داده های جمع آوری شده به درستی تجزیه و تحلیل نشوند، نمی توانند پژوهشگر را به هدف برسانند.

۱. کدگذاری باز: در پژوهش حاضر برای تحلیل داده ها، پس از چند بار مطالعه کل قرآن، و جمع آوری همه آیات مرتبط با خانواده، آیات مرتبط با آرامش خانواده و همچنین روایات مرتبط با این موضوع گزینش و خانواده آیات و روایات تشکیل شد. سپس در اولین گام کدگذاری، با مطالعه دقیق کلمات و عبارات هر آیه، به هر واحد مفهومی، کدی اختصاص داده شد. واحد مفهومی بر حسب محتوای بیانات قرآن و روایات شامل کلمه، عبارت یک و یا چند آیه بوده است. به بیانی متن قرآن و روایات بر اساس محتوای مفهومی، به کلمات، عبارات، جملات و آیات در بردارنده مفهوم، تجزیه شده و حتی الامکان با استفاده از واژگان بیان شده توسط قرآن و روایات، به هر بخش از متن، کدی اختصاص داده شده است. حاصل این مرحله از کدگذاری برای مجموع ۴۴۰ آیه و ۱۵۵ روایت و ۲۴۲ کد باز است.

۲. کدگذاری محوری: در پژوهش حاضر نیز برای کدگذاری محوری، محقق همزمان با کدگذاری باز، با طرح سؤال و مقایسه مداوم مقولات و زیر مقولات به دنبال یافتن روابط مقولات بوده است. روابط کشف شده بین مقولات به طور مکرر با داده ها مقایسه و مطابقت داده شده است. روند مقایسه به این صورت بوده که محقق پس از استخراج روابط مقولات، روابط را با سایر آیات و روایات مقایسه و آزمون نموده تا از صحت روابط استخراج شده اطمینان حاصل کند. به این ترتیب محقق در این مرحله از کدگذاری، مقولات باز نهایی حاصل از کدگذاری باز را بر اساس روابط بین مقولات درباره عوامل آرامش زا و آرامش زدای خانواده در قالب مقولات انتزاعی تری با عنوان مقوله محوری دسته بندی کرده است و حاصل کدگذاری محوری، طبقه بندی ۴۵ مقوله بازنهائی (زیرعامل) در قالب ۱۳ مقوله محوری (عامل) بوده است.

۳. کدگذاری گزینشی - انتخابی: کدگذاری انتخابی، فرایند یکپارچه سازی و پالایش نظریه است. برای اتقان بیشتر و استناد قوی تر، محقق در این پژوهش بعد از اینکه آیات مرتبط با آرامش خانواده را

بدست آورد، تفسیر آیات شاخص در زمینه آرامش خانواده در ۱۳ تفسیر از تفاسیر مهم شیعه و اهل سنت مورد بررسی قرار گرفت. همچنین درباره مفهوم سکون و آرامش خانواده با مراجعه با نرم افزارهای روایی و جستجو از طریق کلیدواژه‌های مرتبط با خانواده و آرامش و مطالعه روایات تحکیم خانواده، روایات مربوط به این مفهوم استخراج شد. همچنین برای پیدا کردن معنی دقیق ماده سکن به کتب لغت معتبر مراجعه شد. در نهایت نیز برای فهم بهتر مفهوم آرامش خانواده و عوامل آرامش‌زا و آرامش‌زدای خانواده، به نقطه نظرات شهید مطهری، آیت‌الله مصباح یزدی، آیت‌الله جوادی آملی و آیت‌الله خامنه‌ای به عنوان اسلام شناس معاصر در این زمینه مراجعه شد. به دلیل اهمیت و نو بودن موضوع و نیاز به تحلیل مبنایی این سازه، با بررسی آیات، روایات و تفاسیر موجود، آموزه‌های اسلام درباره آرامش و عوامل ایجاد آن مورد تجزیه و تحلیل دقیق قرار گرفت و به صورت جامع ملاحظه و خانواده قرآنی و حدیثی تشکیل و سپس با استفاده از روش‌های تفسیری و اجتهادی مورد بررسی و تحلیل و پردازش قرار گرفت و در جداولی تحت عنوان عوامل آرامش‌زا و آرامش‌زدای خانواده تدوین شد. به منظور سنجش درستی تنظیم عوامل و زیرعامل‌ها و همخوانی با مستندات این قسمت، به ۱۵ کارشناس علوم اسلامی و روانشناسی ارسال شد، تا نظر خود را در زمینه میزان مطابقت هر عوامل و زیرعامل‌ها با مستندات ذکر شده در یک مقیاس لیکرت چهار درجه‌ای (خیلی زیاد، زیاد، کم، خیلی کم) اعلام نمایند.

یافته‌های تحقیق

تجزیه و تحلیل داده‌ها در پژوهش به شناسایی ۲۴۲ کد باز متشکل از آیات و روایات، ۴۵ زیر عامل و ۱۳ عامل اصلی یا مقوله محوری منجر شد که در جدول به تفکیک نشان داده شده است. (البته با حذف مستندات و کدهای تکراری)

جدول (۱) گزارش کدگذاری نهایی

۱	عوامل	زیرعامل‌ها
۱	لباس بودن همسران - برای یکدیگر	عیب‌پوشی، عیبجویی، زینت و سپاسگذاری، ناسپاسی و نازیبا جلوه دادن، پوشش دادن نیاز و حفظ از انحراف، عدم تامین نیاز
۲	انس	با هم بودن و داشتن وقت مشترک، نداشتن وقت مشترک، صله رحم، قطع رحم

۳	موده	ابراز محبت کلامی و غیر کلامی، عدم ابراز محبت
۴	رحمه	آزار و اذیت، صبر، بی‌صبری، عفو، عدم گذشت، تغافل، سرزنش، مدارا، ناسازگاری
۵	حسن معاشرت	نرم‌خویی، تندخویی، خوش‌گفتاری، بدزبانی و بددهانی، خوش‌رویی، عبوس بودن، احترام، بی‌احترامی، شادی و نشاط، کسالت، همکاری، عدم همکاری، عدالت در تعامل، بی‌عدالتی، اعتماد، بدگمانی
۶	مدیریت مرزها	مرزهای فیزیکی، مرزخانواده، همسران و زیرنظام‌ها، تعامل مثبت با همسر-خانواده (انعطاف-نفوذناپذیری)، عفت، غیرت، تمایزیافتگی، عدم رعایت مرزها
۷	تامین نیازهای اولیه	مسکن، خواب، نیاز جنسی، رعایت آداب رابطه زناشویی، آراستگی و نظافت، عدم تامین نیازهای اولیه
۸	مدیریت اقتصادی	تلاش برای تامین اقتصاد خانواده، عدم تلاش و مسئولیت-پذیری، قناعت، حرص، گشاده دستی، بخل، تدبیر، بی‌تدبیری، مقایسه نزولی، مقایسه صعودی
۹	تفاوت جنسیتی و نقش‌ها	تفکیک، تمایز و وضوح نقش‌ها، اغتشاش در نقش‌ها و وظایف
۱۰	حکم	مراجعه به مشاور متخصص و متعهد، عدم مراجعه به مشاوره متخصص
۱۱	عوامل تحولی	رشد عقلی و عاطفی، عدم بلوغ عقلی و عاطفی
۱۲	سلامت جسم و روان	سلامت جسمی و روانی، بیماری جسمی ناتوان کننده و بیماری روانی، اعتیاد
۱۳	ایمان	تناسب در اعتقادات، عدم تناسب و کفویت در اعتقادات و ایمان، مومن بودن همسر، بی‌ایمانی همسر، تقوا، بی‌تقوایی، توکل، عدم توکل، دعا، ذکر و نماز، کمک نگرفتن از دعا، ذکر و نماز

پرسشی که این پژوهش درصدد پاسخگویی به آن بود این است که عوامل آرامش‌زا و آرامش‌زدای

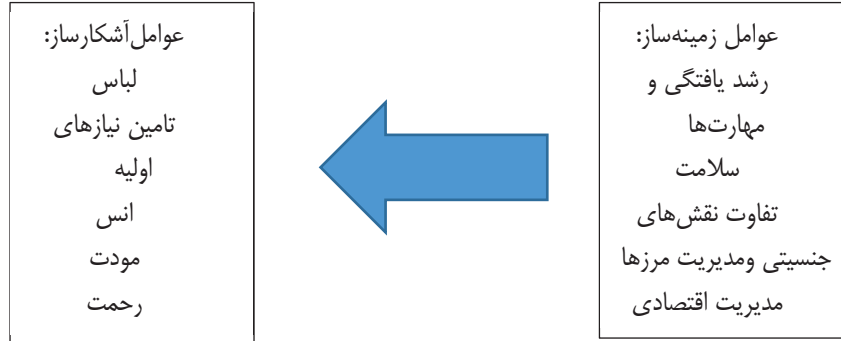
خانواده بر اساس قرآن کدام هستند؟ و از رابطه این عوامل با یکدیگر چگونه تبیین می‌شود؟
بر اساس مطالعه منابع اسلامی می‌توان رابطه عوامل آرامش خانواده را با یکدیگر بصورت ذیل
ترسیم کرد که برخی از عوامل بعنوان عوامل زمینه‌ساز آرامش خانواده و دسته‌ای دیگر بعنوان عوامل
تامین‌گر (آشکارساز) آرامش خانواده مطرح شوند.

منظور از عوامل زمینه‌ساز یا تسهیل‌گر، عواملی هستند که بستر و زمینه را برای رخداد دیگر عوامل
فراهم می‌کنند. بنابراین در هنگام بروز دیگر عوامل، عوامل زمینه‌ساز نیز به نوعی حضور دارند. «عوامل
زمینه‌ساز آرامش خانواده» بر اساس قرآن عبارتند از: خلقت زوجی و تمایز جنسیتی نقش‌ها، رشد
(بلوغ عقلی و عاطفی) و سلامت روانی، مدیریت مرزهای خانواده، مدیریت و گشایش اقتصادی
خانواده، و ایمان.

همچنین منظور از عوامل آشکارساز یا تامین‌گر آرامش خانواده، عواملی هستند که نقش مستقیمی
در بروز و آشکار شدن پدیده دارند و به واسطه این عوامل است که آرامش خانواده بروز پیدا می‌کند. این
عوامل عبارتند از: تامین نیازهای پایه (خواب، مسکن، معیشت، نیاز جنسی)، تامین نیازهای عاطفی
مثل لباس بودن همسران برای یکدیگر، موده، رحمه، حسن معاشرت و ایمان.

جدول (۲) رابطه عوامل آرامش خانواده

عوامل تسهیل‌گر (زمینه‌ساز) آرامش خانواده	عوامل تامین‌گر (آشکارساز) آرامش خانواده
۱	خلقت زوجی، تمایز جنسیتی نقش‌ها
۲	رشد (بلوغ عقلی و عاطفی) و سلامت جسمی و روانی
۲	مدیریت و گشایش اقتصادی خانواده
۳	مدیریت مرزهای خانواده
۴	ایمان

نمودار (۲) رابطه عوامل آرامش خانواده

به منظور سنجش درستی تنظیم عوامل و زیرعامل‌ها و همخوانی با مستندات این قسمت، به ۱۵ کارشناس علوم اسلامی و روانشناسی ارسال شد، تا نظر خود را در زمینه میزان مطابقت هر عوامل و زیرعامل‌ها با مستندات ذکر شده در یک مقیاس لیکرت چهار درجه‌ای (خیلی زیاد، زیاد، کم، خیلی کم) اعلام نمایند.

جدول (۳) توصیف تخصصی شناختی کارشناسان برای بررسی روایی محتوای مدل مفهومی

عوامل آرامش‌زا-آرامش‌زدای خانواده بر اساس قرآن

رتبه علمی	محل فعالیت علمی	حیطه پژوهشی	مدرک	تخصص	
۱	استادیار	موسسه امام خمینی (ره)	روان‌شناسی با رویکرد اسلامی	دکتری سطح ۴	روان‌شناسی تربیتی فقه و اصول
۲	استادیار	موسسه امام خمینی (ره)	روان‌شناسی با رویکرد اسلامی	دکتری سطح ۴	روان‌شناسی تربیتی فقه و اصول
۳	استادیار	دانشگاه شاهد	روان‌شناسی با رویکرد اسلامی	دکتری سطح ۴	روان‌شناسی عمومی فقه و اصول
۴	استادیار	جامعه المصطفی	روان‌شناسی با رویکرد اسلامی	دکتری سطح ۴	قرآن و روان‌شناسی فقه و اصول
۵	استادیار	جامعه المصطفی	روان‌شناسی با رویکرد اسلامی	دکتری سطح ۴	قرآن و روان‌شناسی فقه و اصول

۶	قرآن و روان‌شناسی فقه و اصول	دکتوری سطح ۴	روان‌شناسی با رویکرد اسلامی	جامعه المصطفی	مربی
۷	قرآن و روان‌شناسی فقه و اصول	دکتوری سطح ۴	روان‌شناسی با رویکرد اسلامی	جامعه المصطفی	مربی
۸	روان‌شناسی عمومی فقه و اصول	دکتوری سطح ۴	روان‌شناسی با رویکرد اسلامی	مرکز مشاوره حوزه علمیه	مربی
۹	روان‌شناسی عمومی فقه و اصول	دکتوری سطح ۴	روان‌شناسی با رویکرد اسلامی	مشاوره مرکزی ملی پاسخگویی	مربی
۱۰	روان‌شناسی عمومی فقه و اصول	دکتوری سطح ۴	روان‌شناسی با رویکرد اسلامی	پژوهشگاه حوزه و دانشگاه	مربی
۱۱	روان‌شناسی عمومی فقه و اصول	دکتوری سطح ۴	روان‌شناسی با رویکرد اسلامی	مرکز مشاوره حوزه علمیه	مربی
۱۲	روان‌شناسی عمومی فقه و اصول	دانشجویی دکتوری سطح ۴	روان‌شناسی با رویکرد اسلامی	موسسه امام خمینی (ره)	مربی
۱۳	قرآن و روان‌شناسی فقه و اصول	دانشجویی دکتوری سطح ۴	روان‌شناسی با رویکرد اسلامی	جامعه المصطفی	مربی
۱۴	قرآن و روان‌شناسی فقه و اصول	دانشجویی دکتوری سطح ۴	روان‌شناسی با رویکرد اسلامی	جامعه المصطفی	مربی
۱۵	روان‌شناسی بالینی فقه و اصول	کارشناسی ارشد سطح ۴	روان‌شناسی با رویکرد اسلامی	مشاوره مرکزی ملی پاسخگویی	مربی

موافقت ۹۵ درصدی کارشناسان، نسبت به عوامل، و تطبیق با مستندات، روایی محتوای این عوامل

را نشان می‌دهد.

نتیجه

نتایج به دست آمده از تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش، زمینه را برای پاسخگویی به پرسش اصلی پژوهش فراهم می‌سازد.

مطالعه بنیادی حاضر با هدف شناسایی عوامل آرامش خانواده براساس دیدگاه قرآن بود که پاسخگویی به سوال اصلی پژوهش، ما را به این هدف می‌رساند. یعنی عوامل آرامش خانواده از نظر قرآن چگونه توصیف و تبیین می‌شوند؟

بر اساس سوال اصلی پژوهش، نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل کیفی پژوهش نشان داد که عوامل آرامش خانواده از نظر قرآن از ۱۳ عامل تحت عنوان: (۱) لباس بودن همسران برای یکدیگر (۲) انس (۳) موده (۴) رحمه (۵) حسن معاشرت (۶) مدیریت مرزها (۷) تامین نیازهای اولیه (۸) گشایش اقتصادی (۹) تمایز نقش‌های جنسیتی (۱۰) مراجعه به مشاور متخصص و متعهد (۱۱) رشد عقلی و عاطفی (۱۲) سلامت جسمی و روانی و (۱۳) ایمان، تشکیل شده است.

پاسخ به سوال دوم و جنبه دیگری از نوآوری این پژوهش تبیین رابطه این عوامل بایکدیگر است چرا که در هیچکدام از این پژوهش‌های قبلی ارتباط عوامل بایکدیگر تبیین نشده است. بر اساس یک تقسیم بندی می‌توان مدل عوامل آرامش خانواده را بصورت ذیل ترسیم کرد که برخی از عوامل بعنوان عوامل تسهیل گر (زمینه ساز) آرامش خانواده و دسته‌ای دیگر بعنوان عوامل تامین گر (آشکارساز) آرامش خانواده مطرح شوند.

عوامل تسهیل گر (زمینه‌ساز) آرامش خانواده	عوامل تامین گر (آشکارساز) آرامش خانواده
خلقت زوجی، تمایز جنسیتی نقش‌ها	تامین نیازهای پایه (خواب، مسکن، معیشت، نیاز جنسی)
رشد (بلوغ عقلی و عاطفی) و سلامت جسمی و روانی	تامین نیازهای عاطفی (لباس بودن همسران) (عیب‌پوشی، سپاسگذاری، واقیه)، موده، رحمه، حسن معاشرت
مدیریت و گشایش اقتصادی خانواده	ایمان (معنای زندگی، ارزشمندی، تناسب در ایمان و اعتقادات، ایمان همسر)
مدیریت مرزهای خانواده	
ایمان	

خلقت زوجی و تمایز جنسیتی با نیازها و نقش‌های متمایز جنسیتی با واسطه رشد عقلی و

عاطفی و سلامت جسمی و روانی موجب می‌شود که همسران نقش‌های خود را بشناسند و وظایف خود را بخوبی انجام دهند، اقتصاد و مرزهای خانواده به صورت صحیح مدیریت شود و نیازهای اولیه و پایه خانواده تامین شود و سکون و آرامش حداقلی خانواده تامین شود. در سطحی بالاتر با تامین نیازهای عاطفی، وقتی همسران لباس یکدیگر می‌شوند؛ عیب‌پوشی می‌کنند، شاکر و سپاسگذار یکدیگر هستند و زینت یکدیگر می‌شوند و ویژگی‌های خوب همدیگر را برجسته می‌کنند و نیازهای جنسی و عاطفی یکدیگر را پوشش دهند و از آلوده شدن همدیگر به گناه مراقبت می‌کنند آرامش سطح بالاتری را تجربه می‌کنند و به هم انس می‌گیرند و با حسن معاشرت روابطی مبتنی موده و رحمه را تجربه می‌کنند و همین موده، رحمه و لباس بودن همسران میزان و عمق امنیت روانی و سکون خانواده را بالاتر خواهد برد و با حسن معاشرت این سکون غنی‌تر خواهد شد.

در سطحی بالاتر ایمان به خدا و معاد، آرامش، اطمینان و سکون عمیق‌تری برای خانواده فراهم خواهد کرد. چرا که زندگی خانوادگی و رفتارهای آنها ارزش و معنایی الهی پیدا خواهد کرد و آنان طرف حساب خود را خداوند متعال می‌دانند در این سطح هر قدر ایمان و اعتقادات طرفین با هم متناسب باشد و همسر ایمان بیشتری داشته باشد احساس امنیت بیشتری به خانواده خواهد رسید و پایداری، کارآمدی و آرامش خانواده را بیشتر خواهد کرد.

بر اساس این الگو، عامل ایمان بعنوان یک عامل زمینه ساز آرامش خانواده بصورت مستقیم بر حفظ و مدیریت مرزهای خانواده، مدیریت اقتصادی، سلامت روانی و رشد عقلی و اجتماعی و لباس بودن همسران برای یکدیگر تاثیر گذار است و این با مستندات قرآنی و روایی تطبیق دارد. چرا که هر قدر ایمان بالاتر باشد حدود و مرزهای عفت، غیرت، حریم خصوصی همسران و محرم و نامحرم، تمایز یافتگی، حفظ اسرار همسر و ... بیشتر رعایت می‌شود. همچنین بر اساس مبانی دینی کسی که ایمان بالاتری دارد تلاش برای گشایش اقتصادی برای خانواده، قناعت بیشتر و تدبیر بیشتری دارد و کمتر خود را با بالاتر از خود مقایسه می‌کند. همچنین ایمان بالا با سلامت روانی و رشد عقلی و عاطفی همبستگی دارد چرا که می‌توان گفت که با بالا رفتن ایمان آرامش، رضایت و خودمهارگری که محور اصلی آن رشد عقلی است بالاتر می‌رود. همچنین ایمان بالاتر موجب می‌شود که کنترل و ثبات هیجانی بیشتری تجربه شود که این مهم در ثبات، سلامت و آرامش بخشی خانواده بسیار موثر است. و در نهایت در این الگو مشخص شد ایمان بر عامل لباس بودن همسران تاثیر گذار است که این ارتباط نیز مورد تایید مبانی است یعنی در واقع ایمان بیشتر موجب عیب‌پوشی بیشتر همسران می‌شود و

همسران بیشتر موجب زینت یکدیگرند سپاسگذاری بین آنها بیشتر است و بیشتر ویژگی‌های مثبت یکدیگر را برجسته و غنی سازی می‌کنند همچنین ایمان موجب می‌شوند که نیازهای عاطفی و جنسی یکدیگر را به موقع و به اندازه پوشش بدهند که این نیز مورد تایید و تاکید مبنای دینی است. در واقع همسران با ایمان بیشتر حالت "واقیه" برای یکدیگر دارند و وقتی ایمان بالاتر باشد بیشتر یکدیگر را همچون لباس از آلودگی‌ها محافظت می‌کنند.

حال پس از شناسایی عوامل آرامش خانواده و ارائه تبیین برای رابطه عوامل آرامش‌زا- آرامش‌زدا خانواده، مدل‌ها و پژوهش‌های انجام گرفته در زمینه سلامت و آرامش خانواده مرور کرده و آنها را با یافته‌های این پژوهش مورد مقایسه قرار می‌دهیم.

عوامل آرامش خانواده با مدل مک‌مستر (۱۹۸۳) در ابعاد ارتباطات، کارکرد نقش، پاسخگویی عاطفی، درگیری عاطفی و کنترل عاطفی با مقیاس‌های چند مختصاتی (السون و گورال، ۲۰۰۳) در ابعاد انعطاف‌پذیری و ارتباط؛ با مدل بیورز در زمینه مرزهای روشن، قدرت و صمیمیت، خودمختاری، شادی و راحتی در روابط، گفتگوی ماهرانه و ارزش‌های والا؛ با مدل دفرین کرایسان و استینت (دفرین و دیگران، ۲۰۰۵؛ کرایسان، مور و زیل، ۱۹۹۰؛ و استینت و دفراین، ۱۹۸۵) در ابعاد تعهد، قدردانی، ارتباط موثر، جهت‌گیری مذهبی، نقش‌های روشن و گذراندن وقت با یکدیگر؛ با مدل انریچ (اولسون، ۱۹۹۸) در ابعاد روابط جنسی، بستگان و دوستان، جهت‌گیری عقیدتی؛ با مدل بومی خانواده سالم صادقی (صادقی و همکاران، تدوین مدل بومی خانواده سالم و بررسی تأثیر آموزش مبتنی بر این مدل بر سلامت خانواده، ۱۳۹۲) در ابعاد ساختار متعادل، سلامت جسمانی و روانی، فراهم سازی نیازهای اعضا، اعتقاد دینی و مذهبی، مهارت حل مسئله و مدیریت تعارض‌ها، شادی آفرینی در محیط خانواده؛ با مدل بومی خانواده سالم (خدادی سنگده، اسایی شاخص‌های سلامت خانواده و ارائه مدل خانواده سالم مبتنی بر بافت فرهنگی-اجتماعی، ۱۳۹۳) در برخی از ابعاد فردی مثل مسئولیت‌پذیری، گذشت، صبوری، توکل به خداوند، پختگی، قناعت، و زوجی مثل قدردانی، تعهد متقابل، صمیمیت، توافق بر سر مسائل اساسی، حمایت‌گری، تلاش برای خشنودی یکدیگر، شوخی، و والدگری مثل عمل‌گرایی، انعطاف‌پذیری، توافق، اتحاد والدینی، و خانوادگی مثل ارتباط با خانواده‌های اصلی، مشارکت و همکاری، تصریح مرزها و مذهبی؛ با الگوهای سلامت خانواده ایرانی در ابعاد سلامت فردی و سلامت تعاملی؛ با مدل آرامش زنان در زندگی زناشویی (روشنی، تبیین آرامش زنان در زندگی مشترک: مطالعه‌ای کیفی با رویکرد نظریه مبنایی، ۱۳۹۶) در ابعاد کفویت، تأمین نیازهای جنسی،

تامین نیاز عاطفی، نگرش توحیدی، پذیرش و ایفای صحیح نقش‌های خانواده، قناعت و شکرگذاری، درک و توجه همسران نسبت به یکدیگر، انس و صمیمیت همسران، اعتماد به یک دیگر ویژگی‌های اخلاقی مثبت همسران، تعامل خوب خانواده‌ها با همسران؛ با الگوی خانواده کارآمد از دیدگاه اسلام (صفورایی، شاخص‌های خانواده کارآمد از دیدگاه اسلام و ساخت پرسشنامه آن، ۱۳۸۸) در ابعاد خوشبینی، نقش‌ها و مرزها، مدیریت مالی، اعتماد متقابل، تعهد، صمیمیت، همدلی و جهت‌گیری مذهبی؛ با الگوی رضامندی زناشویی بر اساس منابع اسلامی (جدیری و جان‌بزرگی، ساخت و اعتباریابی مقیاس رضامندی زناشویی اسلامی، ۱۳۸۸) در ابعاد ارتباط کلامی، مدیریت مالی، پایبندی مذهبی، روابط جنسی، نقش زن و مرد؛ با مدل ثبات خانواده بستان (۱۳۹۲) در ابعاد ویژگی‌های فردی، ویژگی‌های ساختاری خانواده، زمینه‌های تشکیل خانواده (در مراحل رشد همسران و در مرحله همسرگزینی) با پژوهش عوامل آرامش خانواده در سبک زندگی امام علی (ع) و حضرت فاطمه (س) (قماشچی و معارف، ۱۳۹۵) در ابعاد روحیه‌ی بندگی در خانواده، اطاعت از همسر، حفظ اقتدار همسر، تأمین آسایش جسمی و روحی همسر، تأمین نیازهای جنسی همسر، حفظ احترام همسر و توجه به او، مدیریت خانواده، حفظ مال و حقوق، تأمین سلامت و بهداشت خانواده، تنظیم روابط و تعاملات خانواده، ایجاد مودت و ابراز محبت و با مدل سلامت خانواده در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، خدابخش احمدی (۱۳۹۷) در ابعاد سلامت جسمانی و روانی، سلامت معنوی، نقشها، تکالیف و مسئولیتها، مرزها و قلمرو خانواده و کیفیت روابط همسو است. پس از مقایسه عوامل آرامش خانواده با مدل‌های ارائه شده قبلی و پژوهش‌های انجام گرفته در زمینه عوامل آرامش و خانواده سالم، به بررسی ابعاد استخراج شده الگوی تدوین شده عوامل آرامش‌زا و آرامش‌زدای خانواده می‌پردازیم.

این پژوهش نشان داد که لباس بودن همسران برای یکدیگر از عوامل بسیار موثر در افزایش آرامش‌بخشی نظام خانواده است. این عامل شامل سه زیر عامل موثر در آرامش خانواده است؛ عیب-پوشی، شکر و برجسته کردن نقاط قوت و حفظ از گناه. هر چند زیر عامل سپاسگذاری و قدردانی در برخی دیگر از مدل‌ها نیز وجود دارد ولی در مدل‌ها و پژوهش‌های خارجی، بومی و اسلامی دیده نشد که عیب‌پوشی و حفظ از گناه بعنوان عاملی برای سلامت، کارآمدی و یا آرامش خانواده مطرح باشد. این شاهکار قرآن است با تعبیر استعاری و موجز... هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَ أَنْتُمْ لِبَاسٌ لِهِنَّ... (بقره/۱۸۷) بیشترین معنا را در این زمینه می‌رساند. اگر همسران و اعضای خانواده، تنها بتوانند به تعبیر قرآن لباس

یکدیگر باشند یعنی عیب‌جویی نکنند، ویژگی‌های مثبت یکدیگر را برجسته و غنی-سازی کنند، شاکر و سپاسگذار یکدیگر باشند و با تامین نیازهای عاطفی و زناشویی از یکدیگر در مقابل آلودگی و روابط خارج از چهارچوب مراقبت نمایند آرامشی عمیق و پایدار برای همه اعضای خانواده حاصل می‌شود این پژوهش این مطلب را در عرصه میدان نیز به اثبات رسانده چرا که عامل لباس بودن همسران برای یکدیگر از عوامل تاثیرگذار در آرامش خانواده است. یکی از جنبه‌های منحصر به فرد این پژوهش که البته برگرفته از آیات قرآن است، اینکه مجموعه این عوامل را در قالب مفهوم لباس مطرح کرده شده است.

از دیگر عوامل موثر آرامش‌زا خانواده عامل موده به معنای ابراز محبت است. در پژوهش‌های متعدد دیگر نیز توجه عاطفی و ابراز محبت از عوامل مهم سلامت، آرامش و رضایت در خانواده شمرده شده است. قرآن این عامل را با تعبیر "موده" استعمال کرده است. در منابع اسلامی به شیوه‌های مختلف کلامی و غیرکلامی و هدیه دادن بر ابراز محبت تاکید شده است. و ابراز محبت اطمینان بخش معرفی شده است. این پژوهش بصورت میدانی نیز نشان داد که موده عاملی موثر بر آرامش اعضای خانواده است.

دیگر عامل موثر بر آرامش خانواده عامل رحمة است. با توجه به آیات و روایات و تفاسیر متعدد رحمت حالت روانی رقت قلب و انعطافی است که تفضل، احسان، مغفرت به مرحوم است و دارای مصادیق متعددی است از جمله شامل طیفی از رفتارهای اخلاقی مثل عفو، تغافل و صبر عدم آزار و اذیت، عدم سرزنش، مدارا و سازگاری می‌شود که مربوط به ضعف طرف مقابل است. در پژوهش (خدادی سنگده، اسایی شاخص‌های سلامت خانواده و ارائه مدل خانواده سالم مبتنی بر بافت فرهنگی-اجتماعی، ۱۳۹۳؛ روشنی، تبیین آرامش زنان در زندگی مشترک: مطالعه‌ای کیفی با رویکرد نظریه مبنایی، ۱۳۹۶؛ بستان ۱۳۹۲) نیز برخی از ویژگی‌های اخلاقی مثل گذشت، صبوری، ویژگی‌های اخلاقی مثبت همسران در آرامش و سلامت خانواده موثر دانسته شده است. اما در پژوهش دیگری مجموعه‌ای از رفتارهای اخلاقی موثر در روابط خانوادگی به نام رحمة در بین اعضای خانواده عامل آرامش خانواده معرفی نشده است. این پژوهش در عرصه میدانی نیز نشان داد که رحمة از عوامل موثر بر افزایش آرامش خانواده است.

عامل دیگر موثر در افزایش آرامش خانواده انس و حسن معاشرت است. انس اعضای خانواده با هم از طریق با هم بودن و داشتن وقت مشترک اعضای خانواده، صله رحم و ارتباط بدون تنش با

خانواده‌های اصلی است. این زیرعامل‌ها در پژوهش (خدادی سنگده، اسایی شاخص‌های سلامت خانواده و ارائه مدل خانواده سالم مبتنی بر بافت فرهنگی-اجتماعی، ۱۳۹۳؛ روشنی، تبیین آرامش زنان در زندگی مشترک: مطالعه‌ای کیفی با رویکرد نظریه مبنایی، ۱۳۹۶؛ صادقی و همکاران، تدوین مدل بومی خانواده سالم و بررسی تأثیر آموزش مبتنی بر این مدل بر سلامت خانواده، ۱۳۹۲) نیز وجود دارد. حسن معاشرت نیز شامل نرم‌خویی، خوش‌گفتاری، خوش‌رویی، احترام، شادی و نشاط، همکاری، عدالت در تعامل و اعتماد و عدم بدگمانی می‌شود که در پژوهش (روشنی، تبیین آرامش زنان در زندگی مشترک: مطالعه‌ای کیفی با رویکرد نظریه مبنایی، ۱۳۹۶) نیز به برخی این عوامل اشاره شده است. اما عامل حسن معاشرت با این مجموعه از زیرعامل‌ها بعنوان یک عامل در هیچکدام از پژوهش‌های قبل به این صورت آورده نشده است.

یکی از عوامل مهم آرامش‌زا تمایز جنسیتی و تفکیک نقش‌ها و مدیریت مرزهای خانواده است. بنابراین ازدواج همجنس نمی‌تواند نیازهای جنسیتی طرفین را تامین کند و قطعا چنین پیوندی آرامش‌بخش نخواهد بود. بنابراین از عوامل آرامش‌بخش نظام خانواده تفکیک وظایف، نقش‌ها و حقوق براساس تمایزهای فطری نیازهای جنسیتی است. هر چند (صفورایی، شاخص‌های خانواده کارآمد از دیدگاه اسلام و ساخت پرسشنامه آن، ۱۳۸۸؛ جدیری و جان‌بزرگی، ساخت و اعتباریابی مقیاس رضامندی زناشویی اسلامی، ۱۳۸۸؛ صادقی و همکاران، تدوین مدل بومی خانواده سالم و بررسی تأثیر آموزش مبتنی بر این مدل بر سلامت خانواده، ۱۳۹۲؛ روشنی، تبیین آرامش زنان در زندگی مشترک: مطالعه‌ای کیفی با رویکرد نظریه مبنایی، ۱۳۹۶) نیز به این مهم اشاره کرده‌اند؛ اما در این مدل این عامل یک عامل زمینه ساز و مبنایی معرفی و تبیین شده است که بر اساس همین عامل نیازهای دیگر تامین می‌شوند. مدیریت مرزها نیز از عوامل آرامش‌زا است که شامل مدیریت مرزهای فیزیکی، مرزخانواده، همسران و زیرنظام‌ها، تعامل مثبت با همسر-خانواده (انعطاف-نفوذناپذیری)، عفت، غیرت، تمایز یافتگی می‌شود و در مدل‌های دیگر نیز این عامل موثر در سلامت و رضایت و کارآمدی و آرامش خانواده دانسته شده است. اما تفاوت این پژوهش این است که مرزها براساس مبانی دینی گسترده‌تر دقیق‌تر و مفیدتر هستند و این تحقیق بصورت میدانی نیز این پژوهش ثابت کرد که دو عامل تفکیک نقش‌ها و مدیریت مرزها با موثر در آرامش خانواده هستند.

از دیگر عوامل زمینه ساز آرامش خانواده سلامت جسمی و روانی اعضا و رشد عقلی و عاطفی اعضای خانواده خصوصا همسران است. پژوهش (خدادی سنگده، اسایی شاخص‌های سلامت

خانواده و ارائه مدل خانواده سالم مبتنی بر بافت فرهنگی - اجتماعی، (صادقی و همکاران، تدوین مدل بومی خانواده سالم و بررسی تأثیر آموزش مبتنی بر این مدل بر سلامت خانواده، نیز این عوامل را در سلامت خانواده موثر می‌داند. در این پژوهش نیز بصورت مفهومی و میدانی به این رسیدیم که این دو عامل زمینه مهمی برای آرامش خانواده هستند.

از دیگر عوامل زمینه‌ساز آرامش خانواده مدیریت اقتصادی و تامین نیازهای اولیه و پایه مثل مسکن معیشت و خواب مناسب است. در پژوهش‌های (روشنی، تبیین آرامش زنان در زندگی مشترک: مطالعه‌ای کیفی با رویکرد نظریه مبنایی، ۱۳۹۶؛ خدادی سنگده، اسایی شاخص‌های سلامت خانواده و ارائه مدل خانواده سالم مبتنی بر بافت فرهنگی - اجتماعی، ۱۳۹۳؛ صادقی و همکاران، تدوین مدل بومی خانواده سالم و بررسی تأثیر آموزش مبتنی بر این مدل بر سلامت خانواده، ۱۳۹۲؛ صفورایی، شاخص‌های خانواده کارآمد از دیدگاه اسلام و ساخت پرسشنامه آن، ۱۳۸۸؛ جدیری و جان‌بزرگی، ساخت و اعتباریابی مقیاس رضامندی زناشویی اسلامی، ۱۳۸۸) نیز برخی از این عوامل موثر دانسته شده‌اند، ولی در این پژوهش براساس قرآن این عوامل بصورت یک مجموعه موثر دانسته شده‌اند که در پژوهش‌های دیگر این دیده نشد. همچنین مدیریت اقتصادی شامل زیرعوامل‌های تلاش برای تامین اقتصاد خانواده، قناعت، گشاده دستی/بخل، تدبیر، مقایسه صعودی و نزولی است که در برخی از پژوهش‌های دیگر نیز وجود دارند، اما این پژوهش بصورت میدانی نیز نشان داد که این عوامل زمینه ساز آرامش خانواده هستند.

و در نهایت عامل ایمان شامل تناسب در اعتقادات و ایمان، مومن بودن همسر، تقوا، توکل، دعا، ذکر و نماز از عوامل موثر در آرامش خانواده است ایمان از یک طرف احساس امنیت فردی را بالا می‌برد و اعتقاد به معاد صبر و سخت‌رویی را در مقابل سختی‌های معمول زندگی بالا می‌برد و از سوی دیگر ایمان طرف مقابل احساس امنیت و انس را بالا می‌برد. در پژوهش‌های روشنی (روشنی، تبیین آرامش زنان در زندگی مشترک: مطالعه‌ای کیفی با رویکرد نظریه مبنایی، ۱۳۹۶؛ صفورایی، شاخص‌های خانواده کارآمد از دیدگاه اسلام و ساخت پرسشنامه آن، ۱۳۸۸؛ خدادی سنگده، اسایی شاخص‌های سلامت خانواده و ارائه مدل خانواده سالم مبتنی بر بافت فرهنگی - اجتماعی، ۱۳۹۳؛ صادقی و همکاران، تدوین مدل بومی خانواده سالم و بررسی تأثیر آموزش مبتنی بر این مدل بر سلامت خانواده، ۱۳۹۲)؛ نیز ایمان و جهت‌گیری مذهبی در سلامت کارآمدی و آرامش اعضای خانواده موثر دانسته شده ولی در هیچ‌کدام از این پژوهش‌ها مجموعه زیرعوامل‌ها مثل این پژوهش آورده نشده است.

منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه: محمدعلی رضایی اصفهانی و جمعی از اساتید جامعه المصطفی، انتشارات بین‌المللی المصطفی، قم: چاپ دوم، ۱۳۸۸.
۲. ایمانی، محمدتقی، نوشادی، محمودرضا، تحلیل محتوای کیفی عیار پژوهش در علوم انسانی، سال سوم، شماره ۲، پیاپی ۶، ۱۳۹۵.
۳. تبریزی، منصوره، تحلیل محتوای کیفی از منظر رویکردهای قیاسی و استقرایی، فصلنامه علوم اجتماعی، مقاله ۴، دوره ۲۱، شماره ۶۴، بهار ۱۳۹۳.
۴. جان‌بزرگی، مسعود، اثر خانواده در مانگیری سیستمی معنوی بر رضایت زناشویی و کنش‌وری خانواده، پژوهش‌نامه اسلامی زن و خانواده، سال چهارم، شماره ششم، ۱۳۹۵.
۵. جدیری، جعفر، بررسی رابطه رضامندی زناشویی بر اساس معیارهای دینی با ثبات هیجانی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روانشناسی، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۷.
۶. جدیری، جعفر، جان‌بزرگی، مسعود، ساخت و اعتباریابی مقیاس رضامندی زناشویی اسلامی، روان‌شناسی و دین، سال دوم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۸۸.
۷. جوادی آملی، عبدالله، تفسیر تسنیم، قم: نشر اسراء، ۱۳۸۹.
۸. خدای سنگده، جواد، شناسایی شاخص‌های سلامت خانواده و ارائه مدل خانواده سالم مبتنی بر بافت فرهنگی - اجتماعی، پایان‌نامه دکتری، دانشگاه خوارزمی، بهمن ۱۳۹۳.
۹. دلاور علی، مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی، تهران، نشر رشد، ۱۳۸۰.
۱۰. روشنی، شهره، تبیین آرامش‌زدای زنان در زندگی مشترک: مطالعه‌ای کیفی با رویکرد نظریه مبنایی، پایان‌نامه دکتری دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۹۶.
۱۱. سالاری‌فرد، محمدرضا، خانواده در نگرش اسلام و روان‌شناسی، تهران: سمت، ۱۳۹۵.
۱۲. صادقی، مسعود و همکاران. «تدوین مدل خانواده سالم به روش پژوهش آمیخته اکتشافی»، روان‌شناسی خانواده، (۱۳۹۳).
۱۳. صادقی، مسعود، تدوین مدل بومی خانواده سالم و بررسی تأثیر آموزش مبتنی بر این مدل بر سلامت خانواده، عملکرد خانواده و کیفیت رابطه زناشویی. پایان‌نامه دکتری دانشگاه اصفهان، ۱۳۹۲.
۱۴. صفورانی، محمدمهدی، شاخص‌های خانواده کارآمد از دیدگاه اسلام و ساخت پرسشنامه آن، رساله دکترا، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۸۸.
۱۵. محمدی ری شهری، محمد، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، قم، دارالحدیث، ۱۳۹۵.

References

۱. The Holy Quran, Translated by Muhammad Ali Rezaei Esfahani and A Group of Professors of Al-Mustafa University, Al-Mustafa International Publications, Qom: ۲nd Edition, .۲۰۰۹
۲. Dilavar Ali, Theoretical and Practical Foundations of Research in Humanities and Social Sciences, Tehran, Roshd Publications, .۲۰۰۱
۳. Imani, Muhammad Taqi, Noshadi, Mahmoud Reza, Qualitative Content Analysis, (Ayar Pazohis) Research Quality in Humanities, ۳rd Year, No. ۲, Series. ۶, .۲۰۱۶
۴. Jadiri, Jafar, A Study of the Relationship between Marital Satisfaction Based on Religious Criteria and Emotional Stability, Master Thesis in Psychology, Imam Khomeini Educational and Research Institute, .۲۰۰۸
۵. Jadiri, Jafar, Janbozorgi, Massoud, Construction and Validation of Islamic Marital Satisfaction Scale, Psychology and Religion, Second Year, Issue ۴, Winter ۲۰۰۹, pp. ۷۰-۴۱
۶. Janbozorgi, Massoud, The Effect of Family System Spiritual Therapy on Marital Satisfaction and Family Activity, Islamic Research Journal of Women and Family, Year ۴, Issue ۶, .۲۰۱۶
۷. Javadi Amoli, Abdullah, Tafsir Tasnim, Qom: Isra Publications, .۲۰۱۰
۸. Khodadi Sangadeh, Javad, Identifying Family Health Indicators and Presenting A Family Healthy Model Based on Socio-cultural Context, PhD Dissertation, Kharazmi University, February .۲۰۱۵
۹. Muhammadi Rey Shahri, Muhammad, Strengthening the Family from the Perspective of Quran and Hadith, Qom, Dar al-Hadith, .۲۰۱۶
۱۰. Roshani, Shohreh, Explaining Women's Peace in Cohabitation: A Qualitative Study with a Basic Theory Approach, Tarbiat Modares University PhD Dissertation, .۲۰۱۷
۱۱. Sadiqi, Massoud et al. "Development of a Healthy Family Model by Exploratory Mixed Research Method", Family Psychology, (.۲۰۱۴

۱۲. Sadiqi, Massoud, Development of A Native Model of a Healthy Family and the Effect of Education Based on this Model on Family Health, Family Performance and the Quality of Marital Relationship. PhD Dissertation, University of Isfahan, ۲۰۱۳.
۱۳. Safouraei, Muhammad Mehdi, Characteristics of An Efficient Family from the Perspective of Islam and Its Questionnaire, PhD Dissertation, Imam Khomeini Educational and Research Institute, ۲۰۰۹.
۱۴. Salari-Fard, Muhammad Reza, Family in the Attitude of Islam and Psychology, Tehran: SAMT, ۲۰۱۶.
۱۵. Tabrizi, Mansoureh, Qualitative Content Analysis from the Perspective of Deductive and Inductive Approaches, Social Sciences Quarterly, Article ۴, Volume ۲۱, Number ۶۴, Spring ۲۰۱۴, pp. ۱۳۸-۱۰۵.